1894

INDEX

LECTIONVM

QVAE

AVSPICIIS REGIS AVGVSTISSIMI

GVILELMI SECVNDI

IMPERATORIS GERMANICI

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA

FRIDERICA GVILELMA

PER SEMESTRE AESTIVVM

A D. XVII. M. APRILIS VSQVE AD D. XV. M. AVGVSTI A. MDCCCIC

HABEBVNTVR.

de e[illegible]tione [illegible]

BEROLINI

IMPRESSIT GVSTAVVS SCHADE (OTTO FRANCKE).

INDEX

LECTIONVM

QVAE

AVSPICIIS REGIS AVGVSTISSIMI

GVILELMI SECVNDI

IMPERATORIS GERMANICI

IN

VNIVERSITATE LITTERARIA

FRIDERICA GVILELMA

PER SEMESTRE AESTIVVM

A D. XVII. M. APRILIS VSQVE AD D. XV. M. AVGVSTI A. MDCCCIC

HABEBVNTVR.

J. Vahlen
De Emendatione Tulliana

BEROLINI

IMPRESSIT GVSTAVVS SCHADE (OTTO FRANCKE).

VNIVERSITATIS LITTERARIAE

FRIDERICAE GVILELMAE

RECTOR ET SENATVS.

In prooemiis scribendis, quorum institutum semper idem est, ut lectionum academicarum enumerationi aliquid litterariae disputationis praemittatur ex veterum scriptorum interpretatione petitae, materiae quidem aliquam varietatem quaerimus ita ut non ex eodem scriptore sed ex pluribus scriptionum nostrarum argumenta repetamus. Itaque post Aristophanem iam bis hac occasione ad partes vocatum ad Ciceronem nos convertimus eo consilio ut genus quoddam emendationis Tullianae exemplis nonnullis patefaciamus ac declaremus. Etenim qui vel novissimae editionis Teubnerianae volumina diligentius pertractaverit, intelliget in omni parte librorum Ciceronis multis locis verba singula aut plura continua et tota enuntiata damnatorum instar in vincula esse coniecta. Nam hoc editoris clementia a se non impetravit, ut supplicio afficeret damnata et ex hominum memoria exstirparet, sed clatrata ea maluit vitam invitam ducere. Et hoc sane probe factum est, si quidem legentium prudentia admonetur, ut ne securi transiliant loca maleficorum miseriis infecta sed quasi per transennam introspicere cupiant curiosi quid rei geratur.

Non negamus hic illic in bonis codicibus (nam in malis talia multa esse nemo nescit) orationem Tullianam falsis additamentis auctam esse; sed tamen ita censemus, in iis quae editor novissimus reiecit, pleraque non se auctore sed alienae fidei astipulatus, multa esse quae aut iniuria ferre uncos iussa sint, aut si quid per errorem labis traxerint, leniore poena ad sinceritatem revocari potuerint. Utrumque autem sensui nostro pergrave esse visum est, ut in hominum vita innocentes condemnare aut gravius punire quos lenius licebat, ita in litteris orationem quae non nostra est sed aliena, sed scriptorum nobilium quos laudant et admirantur omnes, aut pusillo naevo infectam aut integerrimam nostris erroribus absciso membro mancam et truncatam reddere.

Itaque nos, qui non hoc nobis sumimus ut eruditos criticos doceamus, verum id solum sectamur ut iuvenibus qui haec studia capessunt viam si possimus monstremus qua via recte et cum fructu scriptorum veterum libros tractare discant, eos in hac parte quam nunc disceptamus monere consuevimus, primum ut omissis quae omitti critici iubent quid nanciscamur aut quid lucri afferatur scriptori accurate et subtili iudicio perpendant, caventes ne uncinata oratione decipiantur ut adesse credant quae absunt: quo facto saepe intelligi criticos non assecutos esse quod voluerint, ut probabilem formam et quae scriptoris elegantia aut amplitudine digna esset rescindendo refingerent; secundo autem loco, ut ne umquam inquirere supersedeant, quae falso addita esse editores affirmant, ea qua de causa aut quo consilio ducti addidisse videantur qui addiderunt: qui hoc omittant quaerere, ut caecos vacillare in tenebris, cum reiiciant quae se sciant unde nata sint nescire; non audiendos esse ne eos quidem qui ut interpolatoris sui rationes aperiant incredibilia fingant et quae nusquam gentium fieri manifestum sit, ea nobis facta esse persuadere velint. Tertium etiam suadere discipulis nostris solemus, in discrepantia testium, quorum quidem fides est, cum in altera parte exstant quae desiderantur in altera, ne cum vulgo criticorum praepropere suspicionem falsi arripiant sed attento examine discernere studeant, utrum addendo peccatum sit an omittendo, quandoquidem utrumlibet fieri potuit.

Sed pergimus ad exempla quae nunc pauca afferimus ex orationibus hausta. In oratione pro Plancio Cicero L. Cassio Laterensis patrono, qui hoc agit (a c. 24, 58) ut Laterensem nobilitatis causa Plancio digniorem aedilitate fuisse comprobet, varia in hunc usum interroganti deinceps respondet.

> *Quaesisti utrum mihi putarem equitis Romani filio faciliorem fuisse ad adipiscendos honores viam an futuram esse filio meo quia esset familia consulari. Ego vero quamquam illi omnia malo quam mihi, tamen honorum aditus numquam illi faciliores optavi quam mihi fuerunt. Quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores quam iter demonstrasse adipiscendorum putet, haec illi soleo praecipere (quamquam ad praecepta aetas non est gravis) quae ille a Iove ortus suis praecipit filiis*
>
> *vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis.*
>
> *nostis cetera. nonne?*
>
> *id quod multi invideant:*
>
> *quae scripsit gravis et ingeniosus poeta, scripsit non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos et nostros liberos ad laborem et ad laudem excitaret.*

Universe haec ita ex bonis codicibus, quorum duo prae ceteris adhibentur, tracta et a Baitero in Turicensi altera a. 1856 edita sunt. Nam illud leve est, quod quia in istis codicibus (v. 7) pro *quae* exaratum est *quare*, inde *quae rex* efficiendum putarunt; quod a Klotzio primo propositum hodie recipiunt omnes, quamquam, ut hoc vituperabile non sit, qui minus Cicero scripserit *quae ille a Iove ortus* quam scribit in Tusc. disp.

3, 12, 26 *qualis enim tibi ille videtur Tantalo prognatus* cet. Neque *grauis* (v. 7), pro quo est in altero codice *gnarus* (ut v. 11 pro *grauis* alter *graius* exhibet), satis certi sumus, utrum delendum sit, id quod cum Orellio Cobetus probavit, item Madvigius, et est haec proba oratio *ad praecepta aetas non est*, an corrigendum, velut *grandis* Klotzio acceptum ferentes plerique omnes nunc in textu ponunt, veremur ne specie inducti. *Nostis* autem (v. 9), quod in libris scriptum est *nostris*, pridem restitutum est. Sed nobis longe graviora in hac parte disceptanda sunt. Nam quod Cicero post illa quae dicit (9) *nostis cetera*, quibus se plura ex ista oratione poetae afferre nolle indicat, tamen per interrogationem, addita particula, ex eadem oratione super addere videtur haec *nonne?* "*id quod multi invideant*", mirum non est olim doctis valde displicuisse. Quorum Orellius oratione pro Plancio cum commentario Garatonii seorsum edita a. 1825 post aliorum commenta varia studiosius excussa in eo persistendum arbitratus est, ut omisso versu "*id quod multi invideant*", quem nescio quis ex oratione Sestiana, ubi eadem verba cum pluribus citantur, ad hunc locum adscripsisset, tantum *nonne* particula ad Ciceronis orationem traheretur; eandemque sententiam postea Wunderus hac oratione cum amplis commentariis a. 1830 publicata pluribus etiam confirmare studuit p. LVII sqq. et 159. Esto de versu: sed eo omisso quae residua est oratio *nostis cetera: nonne?* eane decere Ciceronem videbitur? Orellio quidem qui *nosti* maluit, probante Wundero, quam *nostis* scribi, haec ut ad unum Cassium referrentur, non sine vi quadam hanc curtatam interrogationem addi putavit ("*nonne*" *scil. nosti? immo optime tu nosti, Cassi, homo nimirum erudite* cet.) et hunc usum particulae verbis stabiliri quae sunt in oratione pro Caecina 13. 37 *verum ita est, uti dicis: te deiectum debeo intellegere, etiam si tactus non fueris. nonne? age nunc* cet. At vero *nonne* totius instar interrogationis esse nihil est insolentiae: de sententia quaeritur. Atqui nos, qui *nostis*, quod ex libris prodit, retinemus et indices appellari censemus, in istis verbis *nostis cetera*, quibus Cicero, uti diximus, sibi otium facit plura afferendi, quo modo saepe in simili causa loquitur (Cat. mai. 6, 16 *ceteraque gravissime: notum enim vobis carmen est;* ibid. 17, 61. Lael. 3, 11 *quid dicam de moribus facillimis .·. nota sunt vobis;* in Anton. XIII 14, 30 *quid reliquos commemorem? nostis omnes;* ad fam. VII, 28, 2 *ut ibi esses,* "*ubi nec Pelopidarum*" *nosti cetera*), tam nullam vim esse aiimus, ut his istam interrogationem *(nonne?)* adnecti nec exemplo nec ratione ulla comprobari possit. Itaque rescisso versu haeret aqua in *nonne* particula neque via iam expedita est. Quod qui probe perspexit post Cobetum (Mnemos. 1862 p. 325 sq.) Madvigius (Advers. crit. II p. 231) apertum iam emendandi iter persecutus particulam una cum versu esse abiiciendam instat et hoc totum *nonne* "*id quod multi invideant*" ad unum eundemque interpolatorem reiiciendum, qui per hanc interrogationem aliquid exempli causa ad ista *nostis cetera* ex sua Ciceronis memoria addere voluerit. Et hic quidem, quae merita est eius in hoc genere auctoritas, plausum tulit. Sed videamus reliqua. Etenim Ciceronis verba criticorum beneficio ad istam brevitatem redacta excipiunt haec *quae scripsit gravis et ingeniosus poeta, scripsit non ut illos regios pueros, qui iam nusquam*

sunt, sed ut nos et nostros liberos ad laborem et ad laudem excitaret. In quibus rursus est quod legentem moretur: nam 'non quae scripsit, inquit Madvigius, omnia eo consilio scripsit sed haec ipsa', neque alium sensum hoc duplex *scripsit* videbatur recipere. Quam ob rem hoc alterum *scripsit* (fuit qui prius mallet) iam a Garatonio notatum, cum Orellio Wunderus, cum Cobeto Madvigius tolli iusserunt, ut simplex esset oratio *quae scripsit ingeniosus poeta, non ut illos . . sed ut nos . . excitaret.*

Ad hunc igitur modum totum locum adornatum

> *Haec illi soleo praecipere quae ille a Iove ortus suis praecipit filiis: "vigilandum est semper; multae insidiae sunt bonis." nostis cetera. [nonne id quod multi invideant] quae scripsit gravis et ingeniosus poeta [scripsit] non ut illos regios pueros . ., sed ut nos et nostros liberos ad laborem et ad laudem excitaret,*

duplici uncorum pari insignem editiones recentiores quas quidem novimus omnes ferunt, Muelleriana a. 1886, Koepkiana a Landgrafio instaurata a. 1888, novissima ab Audeno Londini a. 1897 curata, nisi quod praeter Muellerum *scripsit* alterum ne uncinatum quidem tolerant in textu, utpote quod ex mera scilicet repetitione ortum eiicere nihil vetet. Neque secus haec inter Accii testimonia Ribbeckius nuper Tragicorum fragmentis tertium editis (a. 1897) perscripsit p. 188, atque etiam Lachmannus cum haec afferat in commentario Lucretiano p. 18 *quae scripsit gravis ille et ingeniosus poeta non ut illos . . excitaret* addito pronomine quod scripti libri non agnoscunt ne de superioribus quidem videtur aliter iudicasse. Neminem vidimus qui de universa ista ratione inita et probata a doctis dubium moveret, sed aliena fide consopiti acquieverunt omnes. Unus Kayserus uncis quidem abstinuit et verba dedit ut a Baitero olim ex codicum memoria edita sunt, sed nihil ille attulit quo eorum vim et sententiam non uno nomine obscuram patefaceret.

Haec narratio rei gestae, multis molesta, qui nihil quaerunt nisi quid statuendum videatur, nonnullis nisi fallimur non inutilis videbitur, intelligentibus non de nihilo esse scire, quo principio orta quibus gradibus ad istum finem haec crisis deducta fuerit. Atque ea iam nobis recognoscenda est. Sententiam quam secludunt "*nonne id quod multi invideant*" Madvigius 'grammatici suspicionem dixit in margine antiqui codicis adnotatam.' Speciose. Sed estne hoc credibile quod posuit, nescio quem grammaticum, qui quia forte memor erat orationis Sestianae, in qua verba *multae insidiae sunt bonis* excipiuntur (non eodem enuntiato) ab his *id quod multi invideant,* illi versui, quo uno Cicero defungebatur additis verbis *nostis cetera,* hoc alterum exemplum ex eadem poetae oratione petitum quasi illius parsimoniae locupletandae causa adiicere voluit, id per hanc timidam interrogationem *nonne* "*id quod m. i.*" instituisse quasi dubitaret et cunctaretur? Merum versum putamus, si id agebat, appositurum fuisse: quamquam si verum fateri volumus, ne eius quidem addendi causa ulla apparebat. Quid enim in his *haec illi soleo praecipere quae ille a Iove ortus suis praecipit filiis* "*vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis.*" *nostis cetera* desiderari dicimus quod grammatici sedulitatem movere potuerit?

Itaque nos pravam esse existimamus hanc explicandi rationem, qua interpolati opinionem fulcire studuerunt. Neque tamen eo relabimur, ut Ciceronem ipsum putemus post illa *nostis cetera* eodem tenore alterum versum cum interrogatione afferre potuisse. Verum hoc oportet intelligi, ista via nihil sani aut certi criticos esse assecutos, id eo minus, quod seclusis quae secludi iubent, cum ad insequentia verba perventum est *quae scripsit gravis et ingeniosus poeta scripsit non ut illos . . sed ut nos excitaret,* rursus nos turbae excipiunt minime iam compositae. Quam enim fidem habemus illis quae forte videri poterant parte abiecta satis recte adornata esse, si tamen in proximis salebrae pro gredientem inhibent. Nam si qui ita ratiocinantur, alterum *scripsit* mero scribendi errore repetitum et sine cunctatione abiiciendum esse, ea memorabilis est incogitantia eorum, qui non vident haec omnia inter se nexa et colligata ad unam orationem pertinere, neque posse eius constare emendationem nisi quae ex uno principio ducta toti sententiae suam lucem restituat. Etenim ut proficiscamur ab hoc duplici verbo *scripsit,* quid? si ponimus paulisper exempli causa in re incerta scriptum fuisse *haec quae scripsit ingeniosus poeta, scripsit non ut illos . . sed ut nos . . excitaret,* vel *haec qui scripsit ingeniosus poeta, scripsit non illo consilio, sed hoc,* nonne ilico apparet quae ratio fuerit aut esse potuerit duorum verborum, geminatorum scilicet fere ad eum modum quo Ennius scripsit *Andromachae nomen qui indidit, recte ei indidit*? Atque ex hac parte exorsis, quoniam totus tenor docet, haec quae dicit Cicero de ingenioso poeta deque eius consiliis quae ista oratione exsecutus sit ad ea redire quibus se uti fatetur in commonefaciendo filio, iam paene elucet, interrogationem istam, quae ante pendere videbatur soluta, *nonne id quod multi invideant,* a superioribus seiunctam iungi oportere cum inferioribus suoque vinculo vinciri iis quae de poetae voluntate dicuntur. In unum haec collige, et habebis quae Cicero senserit.

> *Haec illi soleo praecipere, quae ille a Iove ortus suis praecipit filiis. "Vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis." nostis cetera. Nonne "id quod multi invideant" qui scripsit gravis et ingeniosus poeta, scripsit non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant, sed ut nos et nostros liberos ad laborem et ad laudem excitaret?*

in quibus nihil a fide librorum discedit, nisi quod littera mutata *qui* repositum est pro *quæ*, proclivi errore altera forma pronominis exarata pro altera.

Itaque Cicero quia se narrat praecipere filio quae Atreus de tragoedia suis filiis praecipiat, causam addit qua causa se id recte facere affirmet, cum ita dicat, illa qui scripserit ingeniosum poetam scripsisse non ut Atrei filios qui iam nusquam essent sed ut qui viverent adolescentes ad laborem et laudem excitaret; sed eam causam non quod poterat per enuntiatum causale affert verum interrogatione usus, quae etiam fortiorem vim asseverandi haberet: 'nonne illa qui scripsit ingeniosus poeta scripsit non ut illos qui nusquam essent sed ut hos qui essent ad laudem excitaret?' In qua re quod non in uno illo versu se continet, quo primum usus totam ῥῆσιν Atrei significavit, sed in altera sententia rursus alterum versum ex eadem oratione depromptum ponit, cum posset pronomine defungi ut ita diceret, '*filio soleo*

praecipere quae ille suis filiis "vigilandum est semper: multae invidiae sunt bonis." nostis cetera. nonne illa qui scripsit ingeniosus poeta ecripsit ut nostros liberos ad laudem excitaret', id ut recte iudicetur neve dubitandi materiam pariat, perspicienda sunt quae ex eadem tragoedia excerpta habet oratio Sestiana: in qua Cicero posteaquam viros quosdam egregios et de patria insigniter meritos memoravit, c. 48, 102 hunc locum induxit gravissime: *haec imitamini qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis: haec ampla sunt, haec divina, haec immortalia; haec fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. Est labor, non nego; pericula magna, fateor; "multae insidiae sunt bonis", verissime dictum est; sed te "id quod multi invideant multique expetant inscitia est", inquit, "postulare nisi laborem summa cum cura efferas." nollem idem alio loco dixisset, quod exciperent improbi cives, "oderint dum metuant." praeclara enim illa praecepta dederat iuventuti.* Quae qui diligentius consideraverit et cum iis quae leguntur in Planciana contenderit, primum intelliget versum, cuius supra particula est, pleniorem hunc fuisse *vigilandum est semper: multae insidiae sunt bonis,* neque recte Cobetum ex illis tribus *est labor, pericula magna, multae insidiae s. b.* unum facere versum voluisse; deinde post eum versum Ciceronem multa uti solet praetermisisse, quorum tamen memores esse voluit audientes; denique haec *id quod multi invideant* in qua sententia locum habuisse Sestiana docet, in ea maxime fuisse *praeclara praecepta quae* poeta *iuventuti dederit* et quibus adolescentes *ad laborem et ad laudem excitaverit.* Qua re nihil aptius institui potuit quam quod huius potissimum sententiae particula in ista interrogatione causali quam diximus posita est, qua quid egerit orator vel ista particula satis indicatur. Neque quod scita varietate duas sententias duos eius orationis tragicae versiculos habere voluit offensioni esse potest, si quis intimum eorum tenorem qui fuerit in tragoedia sibi animo informarit. Ceterum qui hoc attenderit in duabus orationibus de eadem scena tragoediae sententias easdem modo plenius modo magis concise afferri, qui mos est Ciceronis in citandis poetarum versibus multis exemplis confirmatus, iam eo nomine sibi persuadebit in Planciana nihil esse quod non verissimam Ciceronis manum prae se ferat.

Alterum exemplum emblematis vulgo crediti, a nobis vero valde addubitati petimus ex oratione pro Rabirio Postumo; quae oratio codicum fide nititur non optima, sed in iis quae nos disceptaturi sumus, non tam de librorum testimoniis quam de rationibus criticorum agendum est. Sunt autem verba haec inde a c. 15, 42

> *multas equidem C. Caesaris virtutes magnas incredibilesque cognovi, sed sunt ceterae maioribus quasi theatris propositae et paene populares: castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes ... sunt ea quidem magna, sed magnis excitata sunt praemiis ac memoria hominum sempiterna: quo minus admirandum est eum facere illa qui immortalitatem concupiverit. haec mira laus est quae non poetarum carminibus, non annalium monumentis celebratur sed prudentium iudicio expenditur: equitem Roma-*

num, veterem amicum suum, studiosum, amantem, observantem sui non libidine, non turpibus impensis cupiditatum atque iacturis sed experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re fortuna fide hodieque sustinet nec amicum prudentem corruere patitur; nec illius animi aciem praestringit splendor sui nominis nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunae et gloriae. sint sane illa magna quae re vera magna sunt: de iudicio animi mei ut volet quisque sentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in suos, memoriam amicitiae reliquis virtutibus omnibus antepono.

Tantum afferendum erat, ut et universe quis esset sententiarum tenor et decursus dispici et de singulis iudicari recte posset. Putamus autem primum, ut ne id quidem praetereamus, *mira* (v. 6) recte scribi; pro quo cum olim alii alia proponerent, *eximia, mera, vera,* nuper editoribus *nimirum* praeplacuit. Quos fefellisse dicas disserendi iter quod est in hac parte orationis. Quas enim Cicero Caesaris virtutes antea magnis laudibus effert, eas tamen non ita admirandas esse affirmat, quia 'magna etiam praemia proposita habent ad nominis immortalitatem:' haec quam deinceps enarrat, quae est in cura ac memoria amicorum posita, *mira* laus est, h. e. admirabilis, quippe quae non carminibus poetarum nec annalium monumentis celebretur sed tantum prudentium iudicio expendatur. Progreditur igitur orator a magnis virtutibus ad maiorem quam putat, sicut in extrema parte expressis verbis dicit *sint illa magna: ego hanc memoriam amicitiae antepono;* et *mira* suo loco eo certius videtur quo magis apparet inter se opposita esse (5) *quo minus admirandum est* cet. et (6) *haec mira laus est;* quae est progressio similis illi qua in Ligariana 4,11 scribit *haec admirabilia: sed prodigii simile est quod dicam. Cupiditatum* (v. 9), quod cum Halmio Kayserus induxit, Madvigius vindicavit (Adv. crit. III p. 152), ita interpretatus 'turpes impensas cupiditatum dici quae fiant ad cupiditates explendas.' Idem verba (10) *corruere non sivit* quae nonnulli ob similia quae infra (11) leguntur sustulerunt, servanda duxit, ita ratus et habere perapte locum in ista serie eorum quae Caesar Rabirio tribuerit, *labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit* cet. neque probabile esse haec in hoc ordine a nescio quo praeter Ciceronis mentem esse adiecta. De *fortuna* (v. 11) ambigimus, quam vocem, quae librorum fide non videtur destituta, plerique expungunt, causa non indicata; nec satis intelligitur, qua re id nomen, quod bis infra recurrit, *altitudo fortunae et gloriae* (13), *in tantis opibus, tanta fortuna* (15), in hoc ordine *re fortuna fide* ferendum negemus, si tamen Caesar etiam *fortuna* sua, quippe quae *fidem* daret, sustinere labentem potuerit.

Sed haec in transcursu, quoniam semel ad hanc orationem et ad hanc eius partem delati sumus. Dedita opera nobis disserendum est de verbis (11) *nec amicum prudentem corruere patitur,* quae multos male habuerunt, maxime quod *amicum prudentem* appellari mirabantur, quem *imprudentem, pudentem, ruentem* dici maluerunt, coniectando vagantes ut assolet re parum intellecta; sed ea verba spuria esse primus,

ni fallimur, Madvigius posuit Muellerusque credidit; putavit enim his verbis enarratorem aliquem superiorum sententiam, quibus quae Caesar bene fecerit Rabirio enumerantur, *labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re fortuna fide hodieque sustinet*, in margine breviter comprehendere. Qua re hoc quidem efficitur, in eadem comprehensione ne haec duo comparia legantur *corruere non sivit* (10) et *nec corruere patitur* (12), id quod alios adduxisse diximus, ut priora illa reiicienda censerent, quae tamen series ipsa optime ordinata tueri videbatur. Probabilius Madvigius, si alterum utrum delendum est, hoc posterius comma abesse maluit. Unde haec oritur oratio (nam oculis subiicienda est, ut recte aestimetur neve nos specie decipiamur)

equitem Romanum, veterem amicum suum, studiosum, amantem, observantem sui non libidine, non turpibus impensis cupiditatum atque iacturis, sed experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re fortuna fide hodieque sustinet: nec illius animi aciem praestringit splendor sui nominis nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunae et gloriae.

nec amicum prudentem corruere patitur

In his de additamento si quaeritur quod in margine adscripsimus, non hoc obiicimus, non satis apparere quid enarratorem moverit ut his quae aperte scripta erant in margine eorundem sententiam breviter comprehensam adiiceret, verum illud dicimus, inita comparatione non videri illum comprehendere quae posita erant — quo enim *patitur* ac non *passus est*, et cur *amicum prudentem*, quem potius *imprudentem* appellare debebat? — sed continuare et amplificare velle quae scripta sunt *hodieque sustinet*, quibus illa *nec a. p. corruere patitur* accurate in eandem formam et sententiam adnectuntur. Itaque hoc quaerendum est, quid illum adduxerit, ut hoc loco, ubi in libris leguntur, haec verba addenda curaverit et qua ibi utilitate adiecta videantur.

Sed prius videamus proxima, *nec illius animi aciem praestringit splendor sui nominis* cet. De quibus Madvigius ita dicit, post illa *hodieque sustinet* 'transiri ad generalem Caesaris laudem.' Sed eam laudem Caesaris is qui totum argumentandi nexum respicit intelliget non ita generalem esse ut non referatur ad ea quae proxime antecedunt. Itaque hanc esse sententiam statuimus 'neque splendor nominis aut altitudo fortunae prohibet eum quominus amicorum memor sit et eorum curam habeat;' et illa putamus optime inter se iungi *hodieque sustinet: nec illius animi aciem praestringit splendor sui nominis* cet.: nisi quod in consueta Ciceronis ubertate, quae et hoc loco conspicua est, prius illud commatium *h. s.* non iniuria fortasse paulo tenuius videatur, ut si ibi aliquid interpolator ad hunc fere modum addiderit *neque corruere patitur* non culpandus sit, qui quid Ciceronem deceat tam recto sensu perceperit. Verum tamen quod recte factum dicimus, erit qui spuria origine natum quam a patre orationis partum existimare malit? Itaque actum est de alieni additamenti suspicione. Illud quaeri potest, quoniam universa sententia loco deiicienda non est, num forte in ipsis verbis sit quod manum emendatricem poscat. Nam quod dicit *neque corruere patitur*, quamquam verbo *sustinet* accurate oppositum est, tamen quia praecessit *corruere non sivit*, dubi-

tatio oritur, verene in hac serie sententiarum bis idem verbum positum fuerit, praesertim cum non satis dispiciatur, quid sit quod bis verbis *hodieque sustinet neque corruere patitur* iterata obiecti significatione, quod unum erat toti orationi, *amicum prudentem* adiecerit. Quod ut recte iudicetur, attendendum est, illa quidem perapte inter se iuncta esse *amicum experientia patrimonii amplificandi labentem excepit, corruere non sivit, fulsit, sustinuit,* ab iis autem haec quae post adiiciuntur *hodieque sustinet* soluta esse latioremque quandam significationem habere: neque enim hoc dicit, *hodieque labentem sustinet* et *labentem corruere non patitur,* (semel lapsum amicum sustinuit). Quod qui probe perceperit, dabit fortasse, in verbo *corruere* peccatum esse et Ciceronem scripsisse *hodieque sustinet nec amicum prudentem ruere patitur,* librarium autem levi mentis errore pro *ruere* verbum quod ante posuerat *corruere* iterasse. Illud verbum qua vi ponatur exempla docent, unum Ciceronis de off. 3, 13, 54 *quid est enim aliud erranti viam non monstrare, si hoc non est, emptorem pati ruere et per errorem in maximam fraudem incurrere,* alterum Terentii Hautontim. 2, 3, 128 *vide sis ne quid imprudens ruas;* quae tam hoc ostendunt Ciceronem recte et ad banc sententiam apposite dicere potuisse *nec amicum ruere patitur,* quam cur *prudentem* adiici voluerit, quod sibi porro *amicum* addi poscebat: hanc enim esse sententiam putamus *hodieque sustinet nec amicum utpote prudentem ruere patitur, quem semel lapsum imprudentia sustinuit nec corruere sivit*; et apparet tam apte *prudentem ruere* quam *labentem corruere* inter se componi et opponi.

Sed tamen, quamquam hanc a nobis leni manu refictam orationem omni ex parte et Ciceronem decere et in huius loci sententiam quadrare arbitramur, de emendato verbo nihil fidentius affirmamus, illud fortius asseverare audemus, falsi additamenti nihil in hac parte agnosci, sed si peccatum sit peccatum esse errore.

Tertio loco orationis Pisonianae vocem unam restituere conabimur, quam a nemine, quod sciamus, recte emendatam plerique omnes in spurii suspicionem trahentes delere maluerunt quae corrigere non poterant. Comparationem dicimus a Cicerone inter Catilinam coniuratosque et inter Pisonem Gabiniumque consules institutam c. 7, 15.

> *Quid enim interfuit inter Catilinam et eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem civitatis, totam rem publicam provinciae praemio vendidisti? quae enim L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adiuverunt. voluit ille senatum interficere: vos sustulistis; leges incendere: vos abrogastis: interire patriam, vos adiuvistis. quid est vobis consulibus gestum sine armis? incendere illa coniuratorum manus voluit urbem: vos eius domum quem propter urbs incensa non est.*

De qua parte erudita est adnotatio Madvigii in Turicensis editionis volumine II p. 1453: in qua primum *interire,* quod codicibus debetur, pravum esse docet, cum activae significationis infinitivum exspectari dicat, nec tamen *interimere,* quod olim propositum est,

praestare, quod nec sua vi propria post ea quae praecedunt *interficere senatum* dici potuerit, nec usitatam translationem habeat: desiderium expleri si ex *interire* leni opera *uiterrere* efficiatur. Idque plerique secuti sunt, nec certe probabilius est quod Kayserus in eandem sententiam sed maiore molimine emendandi scribi maluit *vim inferre patriae.* Sed hunc scrupulum felici remo praetervectos excipit novum et gravius obstaculum in iis quae sequuntur *vos adiuvistis.* Quid enim aut quem *adiuvisse* dicuntur? *patriam*ne, quod ex superiore sententia intelligi poterat, sive *interire* erat sive *vi terrere patriam,* an Catilinam quocum comparantur? Utrumque pariter ineptum est, aut eos *adiuvisse patriam* dici, quos patriam omni genere perditum ivisse arguit, aut Catilinam *adiuvisse,* quod fieri non potuit, cui illos simile sed gravius perpetrasse sententiarum cursu exigitur. Quid ergo est? Madvigius qui *adiuvistis* perversum esse evicit, ad interpolationis salutem confugit: Ciceronem haec inter se copulasse, *(voluit ille) vi terrere patriam: quid est vobis consulibus gestum sine armis?* et quia formam figuramque orationis ita mutasset, ut pro affirmatione *(vos omnia armis gessistis)* interrogationem poneret, accidisse ut aliquis qui eandem cum superioribus membris orationis formam requireret nec quod quaerebat in ipsa interrogatione inesse animadverteret, ineptum illud *vos adiuvistis* interponeret. Atque in ea re Madvigio recentiores editores obedienter paruerunt. Haec quoque oculis subiicimus (pereat vilis charta, modo haec quae volumus perspicua fiant).

voluit ille (Catilina) senatum interficere: vos sustulistis; leges incendere:
vos adiuvistis *vos abrogastis; vi terrere (interire) patriam: quid est vobis consulibus gestum sine armis?*

Quis est igitur, qui cum haec legat, non id patiatur, quod Aristoteles *προσπταίειν* dicit *διὰ τὴν ἀντίκρουσιν*: adeo enim duobus membris comparibus praegressis affecti sumus, ut in tertio subito relicta orationis figura, quam non poteramus non exspectare, graviter offendamur, cum praesertim, etiam si affirmatio esset pro interrogatione, *vos omnia armis gessistis,* ne sic quidem initae rationi satisfactum videretur. Adeone Ciceronem a se ipsum defecisse? Atqui non ita haec scripta sunt in libris, sed addita non in margine sed suo loco oratione qualem desiderari diximus, *vi terrere patriam: vos adiuvistis.* Quod si hoc interpolatoris beneficio factum est, ut adsit quod abesse non posse vidimus, rursus laudandum esse hunc interpolatorem dicimus, qui quia hac parte Ciceronis periodum labascere noluit, suo periculo addidit, quod desiderari non debere intellexit. Verum interpolator quod potuit, Ciceronem non potuisse? At ineptum est *adiuvistis.* Est vero ineptum, adeo ut ne interpolatori quidem tribui par sit, qui oratio quid desideret probe perspexerit. Ergo nihil prodest interpolatoris opem ascivisse, si tamen eius ratio constare non potest nisi emendando eam sublevaveris. Itaque missa fallaci additamenti specie Ciceronem ipsum putemus suam periodum recte exsecutum esse, sed librarii vitio depravatum verbum quo usus erat. Quod eo certius videtur, quo magis apparet id quod nunc legitur *adiuvistis* non solum superiori sententiae, quidquid ibi scriptum fuerit, non accommodari, sed ne inferiori quidem, quae est

explicandi aut confirmandi causa adiecta. Utrique parti credas satisfieri, ex *adiuvistis* si recuperetur *adtulistis*.

> *(voluit ille) vi terrere patriam: vos* adtulistis; *quid est vobis consulibus gestum sine armis?*

Sic saepe locutus est Cicero, velut de legib. 2, 4, 10 *vim Lucretiae attulit;* pro Rabirio Postumo 8, 22 *et quidem in custodia etiam fuit regia et vitae eius [vis] allata paene est;* pro Scaur. 6, 10 *ut illi non ille quidem vim adferret.* Quo reposito verbo statim percipitur quam apposite illam sententiam *vos (vim) adtulistis* excipiat altera *nihil istis consulibus gestum sine armis* h. e. *sine vi;* simul apparet ex hac oratione isto modo restituta aliquid praesidii redundare ad stabiliendam prioris sententiae formam *(vi terrere patriam);* denique quamvis quilibet librarius ab ista scriptura *adtulistis*, quae saepe occurrit, in eum errorem adduci potuerit, ut *adiuvistis* sibi legere videretur, tamen accedit, quo nihil efficacius esse solet in librariorum peccatis, in vicinia, immo eodem paene versu verbum idem *(adiuverunt)* legi

His tribus locis quos adhuc disceptavimus id quoque patefactum est ut opinamur multo procliviores esse criticos ad cupiditatem inducendi spuria quae ipsis videntur quam emendandi si qua sunt depravata. Quae cupiditas iustae crisi saepe damnosa late serpit per omnes Ciceronis libros multorumque locorum integritati obfuit. Quod ne leviter iecisse videamur, pauca etiam exempla superioribus illis adiicimus breviter et argumentandi ambage omissa, sed ita ut simul aperiamus, nimis saepe criticos in hoc genere subitis opinionibus fortuita offensione natis duci nulla observatione usus adhibita, quae tamen sola potest iudicium stabilire: nam quid oratori veteri concessum fuerit aut is sibi ipse permiserit in scribendo, non nostro sensu aut arbitratu definire licet sed singillatim explorata universa eius dicendi scribendique consuetudine. Vulgaria narramus, sed ea quantumvis sint vulgaria, saepe a doctissimis negliguntur; et nos iuvenibus scribimus, quibus viam rationemque huius artis monstrare cupimus.

In Planciana, ut ab ea rursus incipiamus, c. 25, 61 haec leguntur

> *profers triumphos T. Didi et C. Mari et quaeris quid simile in Plancio? quasi vero isti quos commemoras propterea magistratus ceperint quod triumpharant et non triumpharint quia commissi sunt iis magistratus in quibus re bene gesta triumpharent. rogas quae castra viderit: qui et miles in Creta hoc imperatore et tribunus in Macedonia* militum *fuerit et quaestor tantum ex re militari detraxerit temporis quantum in me custodiendum transferre maluerit.*

Nihil dicimus de superioribus istis (v. 3) varie tractatis, quae sic scripsimus ut scribenda esse duximus, addita suo loco voce *triumpharint*. In posterioribus (5) *militum* Muellerus notavit ut subditicium, auctore Cobeto, qui Mnemos. a. 1862 p. 326 'emblema' inquit 'sede minus idonea arguitur: ne tirones quidem quibus verba latina quovis modo disponi et disiici posse videntur, ita scripserint. Latina compositio est

in § 28 *in Macedonia tribunus militum fuit, in eadem provincia postea quaestor.* in commemoratione castrorum et rei militaris satis est dicere Plancium fuisse tribunum.' Haec ille: sed si isto loco nomen positum intolerabile est, cur non mutamus ordinem et scribimus ut altero loco legitur *et miles in Creta hoc imperatore et in Macedonia tribunus militum fuit,* sive quod ex nescio quo codice nonnulli editores praeferunt *et tribunus militum in Macedonia.* An non veri similius est per errorem scribae contiguorum vocabulorum seriem esse inversam quam a nescio quo adiectum nomen a Cicerone omissum? cum praesertim eum qui etiam *tribunus plebis* fuerit (25, 60; 11, 28) malis plene *tribunum militum* appellari, ut altero loco, quamquam ibi quoque verba *fuit miles in Creta* proxime praecesserunt. Sed omnis res redit eo ut quaeratur ferrine potuerit ista collocatio quam libri testantur. Id quod Wunderus, qui primum negarat (nam is primus fuit qui *militum* nomen secluserit iam a. 1830), postea (p. 165) comprobare studuit rationibus quas non possumus non futiles habere. Nos qui in hoc genere exemplis plus tribuimus quam rationibus, cum meminissemus verba nobilissima quae ineunte Somnio leguntur (de re p. 6, 9, 9) *cum in Africam venissem M.' Manilio consult ad quartam legionem tribunus ut scitis militum, nihil mihi fuit potius quam ui Masinissam convenirem regem,* eaque videremus a nemine addubitari, nec fere posse mutari egregie composita, sic collegimus, non licere ne in Planciana quidem quicquam in ista collocatione *tribunus in Macedonia militum* moveri et Ciceroni permittendum esse, ut nonnumquam vel infra tironem peccaret: nisi qui forte ita argutari incipit inter illa duo nomina in unius magistratus significationem coeuntia *ut scitis* quidem verba media recte, non recte *in Macedonia* esse interiecta.

Non persequimur quaestionem uberrimam quae est de collocatione verborum, quam et nos alibi perstrinximus et nuper Eduardus Nordenus curiosius tractavit in libro egregio quo sermonis pedestris Latini artificia complexus est. Nunc viam initam tenemus.

In Philippica XI c. 6, 14 haec scripta sunt

> *lumen et decus illius exercitus paene praeterii, T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicum ipsum Gracco verbo, quoniam omnia iura dissolvit nisi forte iure Germanum Cimber occidit.*

Verba *Graeco verbo* inde a Manutio inclusa feruntur, et licet non defuerint qui contra sentirent, novissimum editorem non moverunt, qui haec quoque uncis adhibitis proscripsit. Quae verba vehementer dubitamus potuerintne omnino sine detrimento abesse: illud minime dubium nobis, quo consilio ab ipso oratore addita fuerint, qui quia lusum captat ab interpretanda Graeci nominis sententia, quo lusu saepe veteres utuntur, eius nominis vim attendi voluit quae nisi in Graeco sermone dispici non potest; nam *Lysidicus* usu nomen Latinum factum est, cuius significatio non auditur. Itaque *Lysidici filium Lysidicum ipsum Graeco verbo* esse dicit, *quoniam iura dissolvit*: id eo fere sensu quo in Legibus 1, 22, 58 *sapientia* ait *cuius amore Graeco verbo philosophia nomen invenit*: neque enim a sapientiae amore philosophia nisi Graeco verbo denominata est. Illa igitur

certissima ut nobis videtur ratione vindicantur a criticorum iniuria, quae ne sic quidem abiicienda fuissent, si abundantius praeter utilitatem aut necessitatem addita viderentur.

Eodem capite ut hoc addamus simili genere peccatum nobis videtur. Quae enim Muellerus edidit (§ 15) Buecheleri rationibus probatis

> *non adsentior solum sed etiam gratias ago Fufio; dixit enim severam gravem e re publica [dignam] sententiam*

veremur ne non recte adornata sint. Nam etsi oratio ipsa proba est, et saepe illud *e re publica* in his orationibus frequentatur, si ad testium fidem et discrepantiam refertur, vacillare incipit. Quae enim ante vulgabatur orationis forma, quam plerique codices exhibent, *gravem re publica dignam sententiam,* ad eam se quoque redire optimi codicis Vaticani scriptura leviter illa quidem depravata persuadet, *grecavem re publicam sententiam,* quam sic interpretamur *gręcavem re publica (digna)m sententiam.* Quod si recte statuitur, apparet omittendo per errorem, non quod illi crediderunt addendo peccatum esse. Ceterum in eundem modum Cicero saepius locutus est, Philipp. VIII 1, 2 *aliam sententiam eamque se ac re publica dignam;* de red. in sen. 4, 8 *sententiam de salute mea se et republica dignam.* Similiter *vir bonus et re publica dignus* appellatur Philipp. II c. 23, 56 et I c. 6, 14.

In Pisoniana 1, 1 haec in novissima editione leguntur

> *obrepsisti ad honores errore hominum commendatione fumosarum imaginum*), quarum simile habes nihil praeter colorem. is mihi etiam gloriatur se omnes magistratus sine repulsa assecutum. mihi ista licet de me vera cum gloria praedicare; omnes enim honores populus Romanus mihi ipsi [homini] detulit. nam tu cum quaestor es factus, etiam qui te numquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. aedilis es factus: Piso est a populo Romano factus, non iste Piso. praetura item maioribus delata est tuis. noti erant illi mortui, te vivum nondum noverat quisquam. me cum quaestorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis suffragiis populus Romanus faciebat, homini ille honorem, non generi, moribus, non maioribus meis, virtuti perspectae, non auditae nobilitati deferebat.*

Multa exscripsimus, sed ea ita comparata, ut qui attente legerit, eum fugere non posse videatur, quid verum sit: tamen ista cupiditas detegendi spuria quam diximus criticos

---

*) Ad haec non omittimus adscribere quae similia in Sestiana leguntur c. 9, 22 *ego tantum esse in homine sceleris audaciae crudelitatis quantum ipse cum re publica sensi, numquam putavi: nequam esse hominem et levem et falsa opinione errore hominum ab adulescentia commendatum sciebam,* in quibus dici vix potest quanto opere divinando luxurientur critici, qui aut *errore* aut *falsa opinione* aut et *falsa* et *errore* delenda suspicantur; quos de duplicis ablativi ratione edocere poterant illa ex Planciana quae supra scripta sunt *obrepsisti ad honores errore hominum commendatione fumosarum imaginum;* quamquam in Sestiana ipsa quae leguntur 9, 21 *erat hominum opinione nobilitate ipsa, blanda conciliatricula, commendatus,* item frustra temptata, eundem ablativorum usum prae se ferunt.

transversos egit. *homini* (v. 5) proscripsit Muellerus fidem habens Halmio, qui ut permulta ex hac potissimum oratione exstirpanda duxit (cf. ed. Turic. p. 1101), ita hoc quoque glossema esse sibi Muelleroque persuasit. Atque id quidem certum est, quidquid contra dixerunt, *homini* isto loco sic nude pronominibus *mihi ipsi* adiectum ferri non posse. Infra (v. 10) *homini* recte locum suum obtinet, contrariorum ratione postulatum, *homini ille honorem, non generi, moribus, non maioribus . . deferebat.* Sed ex eo loco supra insertum esse *homini* credibile non est, quae est futilis opinio eorum qui cum causam adiecti nominis circumspiciunt levissimam quamque arripiunt in eaque ut assolet acquiescunt. Si supra (v. 5) nihil scriptum erat a Cicerone nisi *honores p. R. mihi ipsi detulit,* aut nihil addendum erat, aut certe *homini* cur adderetur causa nulla erat. Itaque sic concludimus, *homini* (v. 5) non falso adiectum sed depravatum esse, ex quo eliciendum sit, quo Ciceronis oratio adiuvetur. Ac statim percipitur potuisse addi si non necessario at perapte quod sententiarum nexum etiam firmius vinciret. Scribendum enim esse dicimus *omnes honores p. R. mihi ipsi, non nomini detulit. nam tu cum quaestor es factus, etiam qui te numquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo,* eaque plane eundem in sensum porro explicantur. Quis enim non videt, illa *non nomini* tam *ipsi* pronomini quam insequenti sententiae causali mirifice accommodari; et apparet quam nullo negotio hoc quam ex levi errore recuperatum sit. Qua re hoc sive repertum est in ullo codice sive in nullo (ambigunt enim) qui primus scripsit, rectissime scripsisse censendus est. Agnosciturne ea quam dicimus criticorum cupiditas, qui adeo uncinorum usum aut speciem deamant, ut cum causa nulla aperta additamenti facti appareat, ex altera autem parte aptissima oratio lenissimo remedio restitui possit, tamen in istam partem pedibus ire malint. In quo genere princeps erat Halmius, cuius auctoritatem multorum inconsiderantia secuta est.

Unum etiam locum disceptabimus ex eadem oratione petitum a qua principium scribendi fecimus. In Planciana haec scripta sunt c. 36, 87

> *hisce ego auxiliis studentibus atque incitatis uti me potuisse confiteor, sed erat non iure non legibus non disceptando decertandum . . . armis fuit, armis inquam fuit dimicandum; quibus a servis atque a servorum ducibus caedem fieri senatus et bonorum rei publicae exitiosum fuisset; vinci autem improbos a bonis fateor fuisse praeclarum, si finem tum vincendi viderem [quem profecto non videbam]. Ubi enim mihi praesto fuissent aut tam fortes consules quam L. Opimius, quam C. Marius, quam L. Flaccus, quibus ducibus improbos cives res publica vicit armatis, aut si minus fortes, at tamen tam iusti quam P. Mucius, qui arma, quae privatus P. Scipio ceperat, ea Ti. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defendit? Esset igitur pugnandum cum consulibus.*

Agitur de verbis (v. 6) *quem profecto non videbam,* quae Muellerus uncis saepsit cum Halmio, alii ne receperunt quidem. Non enim de mera criticorum opinione sed de

fide librorum certatur: duo boni codices cum aliis deterioribus omittunt ista verba, quae illi secludunt aut eiiciunt. In qua re ne nimis nos auctoritate premi patiamur, reminiscendum est quid docti editores de horum codicum dignitate ac virtute praedicent; qui duos illos libros, Tegernseensem dicimus et Erfurtensem, etsi ceteris longe praestare affirmant, non tamen consuli solos volunt neglecta ceterorum memoria, et alterum eorum multa praetermittere confitentur, quae alii libri habent et quae abesse non possunt. Sic fere Muellerus iudicavit in praefatione p. LXV. Itaque illa verba quod in bonis codicibus desunt, nondum damnata sunt, eo minus quo magis perspicuum est quam facile propter compares paene verbi formas *viderem-videbam* exiguo intervallo repetitas librarii incuria media quamvis recte scripta praeteriri potuerint, sed quid valeant in sententiarum itinere indagandum est. Atqui eos qui haec verba licet uncinata retinent intelligimus falli posse eo errore quem diximus ut adesse putent, utpote quae una legantur, quae ipsi abesse iusserunt. At eos qui eiectis istis verbis hunc orationis cursum descripserunt

> *vinci improbos a bonis fateor fuisse praeclarum, si finem tum vincendi viderem. Ubi enim mihi praesto fuissent tam fortes consules quam L. Opimius* cet.

miramur non vidisse a se rumpi sententiarum connexum, qui constare non potest nisi interiecto eo quod repudiarunt enuntiato, *quem profecto non videbam.* Nam quae confirmandi causa subiiciuntur, *ubi enim mihi praesto fuissent tam fortes,* ea nimirum non adnectuntur condicionali sententiae *si finem tum vincendi viderem* (h. e. *vidissem*), sed ei qua contrarium asseveratur, *quem (finem) profecto non videbam: ubi enim mihi praesto fuissent tam fortes.* Sic enim haec angustissime compacta sunt. Omissa autem illa sententia, tenorem reparare non possis nisi hoc modo *vinci improbos a bonis fateor fuisse praeclarum, si finem tum vincendi viderem. At ubi mihi praesto fuissent tam fortes consules.* Nunc *enim* particula certissimo est indicio quo indicatur ne nunc quidem addendi libidine potius quam omittendi incuria orationem esse deformatam, atque iis esse libris assentiendum, qui exhibent verba quae nisi cum insigni detrimento orationis desiderari non possunt.

Accedit argumentum gravissimum, quod nobis observata Ciceronis consuetudo suppeditat; cui nihil est familiarius quam si qua condicionali forma aliove quo modo incerta posuit, ea statim addito enuntiato, sive id affirmandi sive negandi vim habet, reddere certiora. Cuius usus haec afferimus exempla.

Pro Rosc. Am. 52, 150 *sin ea crudelitas, quae hoc tempore in re publica versata est, vestros quoque animos, id quod fieri profecto non potest, duriores acerbioresque reddidit, actum est.*

Pro Planc. 19, 48 *quam tibi commodum est, tribum unam delige; tu doce, id quod debes, per quem sequestrem, quo divisore corrupta sit; ego, si id facere non potueris, quod, ut opinio mea fert, ne incipies quidem, per quem tulerit, docebo.*

Ibid. 20, 50 *si tibi gravitas tua et magnitudo animi pluris fuit, sicuti esse debuit, quam aedilitas, noli, cum habeas id quod malueris, desiderare id quod minoris putaris.*

In Anton. VI 7, 19 *aut vincatis oportet, quod profecto et pietate vestra et tanta concordia consequemini, aut quidvis potius quam serviatis.*

Ibid. 6, 16 *cum enim legati renuntiarint, quod certe renuntiabunt, non in vestra potestate, non in senatus esse Antonium, quis erit tam improbus civis, qui illum civem habendum putet.*

Ibid. 3, 9 *sed praeterita omittamus; properent legati, quod video esse facturos, vos saga parate.*

Pro Cael. 2, 3 *quaecumque in equite Romano dignitas esse possit, quae certe potest esse maxuma, eam semper in M. Caelio habitam esse summam.*

Pro Marc. 2, 7 *totum hoc, quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum.*

Pro Rab. Post. 16, 44 *sint sane illa magna, quae re vera magna sunt.*

De harusp. resp. 7, 14 *aut vobis cognitio dabitur .., aut senatus ipse iudicabit .., aut, id quod certe fiet, ad pontifices reiicietur.*

Pro Flacc. 25, 59 *si licuit, sicuti certe licuit ad eius honores collatam ... patris pecuniam recte abstulit filius.*

Pro Ligar. 5, 13. 14 *si enim est in exilio, sicuti est, quid amplius postulatis? ... si cum hoc domi faceremus, quod et fecimus et non frustra fecimus, tu repente irruisses.*

Ibid. 9, 27 *ut cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos nobilitas splendor ingenium, quae nequaquam fuerunt, hoc certe praecipuum Tuberonis.*

In Anton. IV 4, 9 *nec ab iudicio omnium mortalium, quamvis impii nefariique sint, sicut sunt, dissentire possunt.*

In Pison. 10, 23 *cum civis is, quem hic ordo .. conservatorem patriae iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nullo more servitio atque armis pelleretur non dicam auxilio vestro, quod vere licet dicere, sed certe silentio.*

Ibid. 19, 43 *neque vero ego, si umquam vobis mala precarer, quod saepe feci, ... morbum aut mortem aut cruciatum precarer.*

Ibid. 14, 32 *si quid mihi potest a re publica esse seiunctum, quod vix potest, privatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam expetendamque fortunam.*

Pro Balb. 16, 37 *quodsi iam ita esset, ut esse non potest, tamen de nostra maiestate, nihil de illorum caveretur.*

Sunt alia multa, sed addimus unum hoc de fin. 5, 30, 92

ille vero si insipiens, quod certe, quoniam tyrannus, numquam beatus, quoniam ex orationibus egredi ad scripta philosopha nunc animus non est. Quidquid autem varietatis est in his quae collegimus, genus quidem idem orationis agnoscitur

in omnibus, neque quicquam certissimum morem Ciceronis magis prae se ferre posse apparet, quam quod in Planciana scribendum esse diximus

> *vinci improbos a bonis fateor fuisse praeclarum, si finem tum vincendi viderem, quem profecto non videbam: ubi enim mihi praesto fuissent tam fortes consules —.*

Scr. m. Decemb. a. MDCCCXCVIII.